

Református Szemle

Az Erdélyi Református Egyházkerület,
a Királyhágómelléki Református Egyházkerület
és az Evangélikus–Lutheránus Egyház
hivatalos lapja

Száztizenhetedik évfolyam
2024. szeptember–december

5–6

Református Szemle

Alapítás: 1907

Kéthavonta megjelenő teológiai tudományos folyóirat
Kiadja az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsa

FŐSZERKESZTŐ

Dr. ADORJÁNI ZOLTÁN

e-mail: adorjani@proteo.hu, tel.: 0744-989-052

FELELŐS SZERKESZTŐ

Dr. Dr. h. c. BUZOGÁNY DEZSŐ

e-mail: buzogany@proteo.hu, tel.: 0744-254-208

MUNKATÁRSÁK

Dr. Balogh Csaba

Dr. Dr. h. c. Geréb Zsolt

Dr. Kolumbán Vilmos József

Drd. Benkő Tímea

Dr. Kató Szabolcs Ferencz

Dr. Pásztori-Kupán István

Dr. Visky S. Béla

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

THEOLOGIA BIBLICA

Dr. Marjovszky Tibor (Debreceni Református Hittudományi Egyetem – HU)

Dr. Hodossy-Takács Előd (Debreceni Református Hittudományi Egyetem – HU)

THEOLOGIA PRACTICA

Dr. Fekete Károly (Debreceni Református Hittudományi Egyetem – HU)

Dr. Fekete Csaba (Debreceni Református Hittudományi Egyetem – HU)

THEOLOGIA SYSTEMATICA

Dr. Dr. h. c. Fazakas Sándor (Debreceni Református Hittudományi Egyetem – HU)

Dr. Füsti-Molnár Szilveszter (Sárospataki Református Hittudományi Akadémia – HU)

HISTORIA ECCLESIAE

Dr. Dienes Dénes (Sárospataki Református Hittudományi Akadémia – HU)

Dr. Ferenc Postma (Vrije Universiteit Amsterdam – NL)

ISSN 0254-4458

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 400079 Kolozsvár, Király utca (str. I. C. Brătianu) 51. sz.

Telefon: 0264-592-453

Bankszámla: BCR Cluj – RO66RNCB0106026604570001

Megrendelés: e-mail: iratterjesztes@reformatus.ro

Kéziratokat nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

Készült az Erdélyi Református Egyházkerület Misztótfalusi Kis Miklós
Sajtóközpontjának nyomdájában

THEOLOGIA BIBLICA

Bíró Beatrix: „ <i>Ki vagyok én...?</i> ” (Ex 3,11) Mózes mint próféta az úgynevezett „elbívástörténetek” fényében.....	445
Kókai-Nagy Viktor: <i>A deuterokanonikus könyvek és az apokrifék felhasználása az Újszövetség oktatásában</i>	492

THEOLOGIA SYSTEMACTICA

Horváth Levente: <i>Reformáció – hallótávolságon belül</i>	498
--	-----

HISTORIA ECCLESIAE

Ferenc Postma: <i>A Franekerben elhunyt magyarországi és erdélyi hallgatók teljes jegyzéke</i> (Fordította Téglásy Sándor, lektorálta Adorjáni Zoltán).....	507
---	-----

VARIA

Bibliopolium

Kun Mária: <i>Bronswijk, Alfred C.: Het kruis. Biografie van een symbool</i>	531
Gaal György: <i>Hory András: Belmagyar utca 47. Egy kis kolozsvári diák élete a 19. század végén</i>	549
Bak Ágnes: <i>Magda van der Ende: Mondd meg nekem, ki vagy. Tíz bibliai nő és a kabbala</i>	555
Marco de Leeuw van Weenen: <i>Petrőczy Éva – Szabó András: Szenci Molnár Albertről – két hangon. Születésének 450. évfordulójára</i>	560

Novum

Kató Szabolcs Ferenc: <i>Elkezdődött a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet 2024–2025-ös akadémiai éve</i>	563
Kovács Sándor: <i>Rektori évrnyitó beszéd (2024–2025-ös tanév)</i>	564
Füstös Paul-Gabriel: <i>Beszámoló a Kárpát-medencei protestáns teológushallgatók konferenciájáról</i>	572
Éles Éva: <i>Beszámoló a gyakornokok és mentorok találkozásjáról</i>	574
Tóth Henrietta-Beatrix: <i>Intenzív Erasmus+ képzésen vettek részt a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet hallgatói</i>	575
Papp György: <i>Septuaginta-konferencia a Protestáns Teológiai Intézetben</i>	578
Kató Szabolcs Ferenc: <i>Gyulafehérváron jártak a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet tanárai</i>	580
Sipos Gábor: <i>Heltai 450 – kiállítás és konferenciák</i>	581
Kató Szabolcs Ferenc: <i>Habilitációs vizsgát tett Balogh Csaba</i>	584
Balogh Csaba: <i>Tézisfüzet. Balogh Csaba: Ókori közel-keleti szövegek az ószövetségi Izrael történetéhez. (Habilitációs dolgozat.) Kolozsvár 2024, 730 old.</i>	587

*

<i>Református Szemle CXVII. évfolyam, 2024. Tartalomjegyzék</i>	591
---	-----

Reformed Review – Reformierte Rundschau – Revue Réformée

THEOLOGIA BIBLICA

- Beatrix Bíró: *Who Am I...?* (Ex 3:11) *Moses as a Prophet in the Light of the So-called "Call Narratives"*
„Wer bin ich...?“ (Ex 3,11) *Mose als Prophet im Licht der sogenannten Erwählungsgeschichten*
«Qui suis-je?» (Ex 3,11) *Moïse comme prophète dans le contexte des récits de vocations*..... 445
- Viktor Kókai-Nagy: *Using the Deuterocanonical Books and the Apocrypha to Teach the New Testament*
Gebrauch der deuterokanonischen Bücher und der Apokryphen im Unterricht des Neuen Testaments
L'usage des livres deuterocanoniques et des Apocryphes dans l'enseignement de Nouveau Testament..... 492

THEOLOGIA SYSTEMACTICA

- Levente Horváth: *Reformation – Within Earshot*
Reformation – innerhalb von Hörweite
La Réforme à portée de voix..... 498

HISTORIA ECCLESIAE

- Ferenc Postma: *The Complete List of Hungarian and Transylvanian Students Who Passed Away in Franeker*
Repertorium aller in Franeker verstorbenen Studenten aus Ungarn und Siebenbürgen
La liste des étudiants de la Hongrie et Transylvanie morts à Franeker..... 507

VARIA

Bibliopolium

- Mária Kun: *Bronswijk, Alfred C.: The Cross. The Biography of a Symbol*
Bronswijk, Alfred C.: Das Kreuz. Die Biographie eines Symbols
Bronswijk, Alfred C.: La croix. La biographie d'un symbole 531
- György Gaal: *András Hory: Belmagyar Street 47. The Life of a Young Student in Kolozsvár/Cluj at the End of the 19th Century*
András Hory: Innere Magyar-Straße 47. Das Leben eines kleinen Klausenburger Schülers am Ende des 19. Jahrhunderts
András Hory: Rue Belmagyar 47. La vie d'un petit écolier à la fin du 19ème siècle à Kolozsvár..... 549
- Ágnes Bak: *Magda van der Ende: Tell me Who You Are. Ten Biblical Women and the Kabbalah*
Magda van der Ende: Sag mir, wer du bist. Zehn biblische Frauen und die Kabbala
Magda van der Ende: Dis-moi qui tu es. Dix femmes dans la Bible et la cabale..... 555
- Marco de Leeuw van Weenen: *Éva Petrőczy – András Szabó: About Albert Szenci Molnár – in Two Voices. On the 450th Anniversary of His Birth*
Éva Petrőczy – András Szabó: In zwei Stimmen – über Albert Molnár Szenci zur 450. Jahreswende seiner Geburt
Éva Petrőczy – András Szabó: Réflexions en deux voix de Szenci Molnár Albert à l'occasion de 450ème anniversaire de sa naissance..... 560

Novum

- Szabolcs Ferencz Kató: *The 2024–2025 Academic Year Has Begun at the Protestant Theological Institute of Cluj*
Beginn des akademischen Jahres 2024–2025 an dem Protestantisch-Theologischen Institut zu Klausenburg
L'année académique 2024–2025 à l'Institut Protestante de Théologie Cluj est commencé..... 563

Sándor Kovács: <i>Rector's Opening Speech (Academic Year 2024–2025)</i> <i>Eröffnungsrede des Rektors (Studienjahr 2024–2025)</i> <i>Inauguration de l'année académique 2024–2025</i>	564
Paul-Gabriel Füstös: <i>Report on the Conference of Protestant Theology Students from the Carpathian Basin</i> <i>Bericht über die Konferenz der protestantischen Theologie-Studenten im Karpatenbecken</i> <i>Compte rendu de la réunion des étudiants en théologie protestante du Bassin Carpatique</i>	572
Éva Éles: <i>Report on the Meeting of Interns and Mentors at the Theological Institute</i> <i>Bericht über das Treffen der Praktikanten und Mentoren</i> <i>Compte rendu de la réunion des stagiaires et mentors</i>	574
Henrietta-Beatrix Tóth: <i>Students of the Protestant Theological Institute Participated in an Intensive Erasmus+ Training</i> <i>Hörer des Protestantisch Theologischen Instituts von Klausenburg haben an intensiver Erasmus+-Bildung teilgenommen</i> <i>Les étudiants de l'ITP Cluj ont participé à un cours intensif Erasmus+</i>	575
György Papp: <i>Septuagint Conference at the Protestant Theological Institute</i> <i>Septuaginta-Konferenz an dem Protestantisch -Theologischen Institut</i> <i>Conférence sur Septante à l'Institut Protestante de Théologie Cluj</i>	578
Szabolcs Ferencz Kató: <i>The Teaching Staff of the Protestant Theological Institute Met the Colleagues at the Roman Catholic Seminary in Alba Iulia</i> <i>Das Lehrpersonal des Protestantisch Theologischen Instituts traf die Kollegen des römisch-katholischen Seminars in Alba Iulia</i> <i>Un groupe de professeurs de l'Institut Protestante de Théologie Cluj a visité le Séminaire Catholique de Alba Iulia</i>	580
Gábor Sipos: <i>Heltai 450 – Exhibition and Conferences</i> <i>Heltai 450 – Ausstellung und Konferenzen</i> <i>Heltai 450: expositions et conférences</i>	581
Szabolcs Ferencz Kató: <i>Csaba Balogh Successfully Defended his Habilitation Thesis</i> <i>Csaba Balogh hat Habilitationsprüfung abgelegt</i> <i>Csaba Balogh a passé un examen d'habilitation</i>	584
Csaba Balogh: <i>Thesis Booklet. Csaba Balogh: Ancient Near Eastern Texts Related to the History of Israel in the Old Testament (Habilitation thesis). Cluj-Napoca 2024. 730 pp.</i> <i>Thesenheft. Csaba Balogh: Altentümliche nahöstliche Texte zur Geschichte des alttestamentlichen Israels. (Habilitationsarbeit.) Klausenburg 2024, 730 Seiten</i> <i>Livret de thèses. Csaba Balogh: Textes antiques proche-orientales pour l'histoire vétérotestamentaire d'Israël</i>	587

*

<i>Reformed Review</i> vol. CXVII. <i>Table of Contents</i>	
<i>Reformierte Rundschau</i> CXVII. <i>Jahrgang. Inhaltsverzeichnis</i>	
<i>Revue Réformée</i> CXVII ^e <i>année. Tables des matières</i>	591

HISTORIA ECCLESIAE

Ferenc Postma*

Vrije Universiteit, Amsterdam

A Franekerben elhunyt magyarországi és erdélyi hallgatók teljes jegyzéke

Ladányi Sándor professzor emlékére († 2014. júl. 12.)

Bevezetés

Három síremlék magyar nevekkel a franekeri Martinikerkben

A ki napjainkban belép a franekeri Nagytemplomnak is nevezett Martini-templomba (Martinikerk), és ezt követően megkísérli megfejteni a számtalan sírkő feliratait, az három olyan sírkőre is rábukkan, amelyeken magyar nevek állnak. Kettő a 17. századból származik, a harmadik pedig egy évszázaddal később készült, és nem kevesebb mint három név szerepel rajta. Tehát összesen öt magyarról van szó, vagyis öt olyan magyar hallgatóról, akik akkoriban a fríz-földi Franeker egyetemén végzett tanulmányaik ideje alatt hunytak el. (1.)

Amint az ismeretes, az 1585-ben alapított Franekeri Egyetemen különösen szívesen tanultak a magyarországi protestánsok. 1811-ig, amikor az egyetem kénytelen volt bezárni kapuit, nem kevesebb mint 1200 magyar folytatott itt tanulmányokat. Ez jóval több, mint az Egyesült Holland Tartományok Köztársaságának bármely egyetemének esetében. Hazájukban nem volt egyetemük, és emiatt nem tudták akadémiai szinten lezárni tanulmányaikat. Legtöbbször teológiát tanultak Hollandiában, de egyáltalán nem volt ritka, hogy teológiai képzésüket például orvosi tanulmányokkal kapcsolták össze. Stephanus Némethi [Szathmárnémethi Pap István] az egyik példa erre, amint azt később látni fogjuk. (2.)

Mind az öt elhunyt magyar teológiai tanulmányokat folytatott, ezt biztonnával megállapíthatjuk a három sírkő alapján. Ketten annyira előrehaladtak tanulmányaikban, hogy a „Szent Teológia Kandidátusa” – „S[acrae] Theol[ogiae] Can-

---

* Ferenc Postma professzor (1945) közvetlenül nyugdíjba vonulása után, azaz 2011-től az amszterdami Vrije Universiteit Egyetemi Könyvtára Különgyűjteményeinek tiszteletbeli munkatársa. 1995 októberében a budapesti Károli Gáspár Egyetemen doktorált az *Auf der Suche nach akademischen Drucken von Franeker (1585–1811) in den Spuren der Peregrinatio hungarica* című disszertációjával. E-mail cím: f.postma@vu.nl, dr.f.postma.venlo@hetnet.nl

di[atus]” címet viselték, név szerint Steph[anus] Tsernatoni és Joan[nes] Sepsi, magyaros névalakkal Csernátoni István és Szepsi Nehéz János. Annyit biztos kijelenthetünk, hogy nem értek meg magas életkort, csupán hármuk élt (megközelítőleg) 30 évig, a többiek fiatalabb életkorban hunytak el. (3.)

Mindazonáltal eredetileg nem oda temették el őket, ahol a sírkövük jelenleg található. Annak idején az Egyetemi templomban (hollandul „Academiekerk”) temették el őket, amelynek az utolsó megmaradt részét, a karzatot 1895-ben bontották le. Ebből a templomból már jóval korábban átvittek minden „emlékjelet” vagy „műemléket” a nagy és tágas Martinikerkbe. Köztük volt ezt a három sírkő is, amelyeket csak jóval később – az utolsó előtti nagy, 1940–1943 közötti templomfelújítás során, helyeztek el a templom padlózatába. Tehát teljesen történelmietlen azt mondani, hogy a magyarokat, amint azt korábban állították, kivételesen a Martinikerkben temették el. A temetésekre „in Templo academico” került sor, mégpedig a *Rector Magnificus* döntése alapján, különösen akkor, ha külföldről érkezett hallgatókról volt szó, így tehát a magyarok esetében is. (4.)

Sőt még az is kérdéses, hogy vasárnaponként egyáltalán eljárta-e valaha az öt magyar a Martinikerk istentiszteleire, és hogy részt vettek-e a helyi egyházi életben. Tőlük ugyanis – a többi hallgatóval egyetemben – elvárták, hogy a szolgálattevő akadémiai lelképásztor vasárnapi istentiszteletén vegyenek részt az egyetem épületében. Később az akadémiai *Senatus* 1747. október 20-i határozata alapján azt is megengedték a magyaroknak, hogy anyanyelvükön, azaz magyarul tartsák saját vasárnapi istentiszteleiket szintén az egyetem épületében, mégpedig „in Auditorio theologico”. A fennmaradt franekeri anyakönyvekben szórványosan találkozhatunk magyar hallgatók neveivel, de csak néhányan adták át az otthoni gyülekezettől származó ajánlást és vettek részt az úrvacsorán. (5.)

Két 17. századi sírkő

I.

1643/1644 – *Stephanus Tsernatoni* // *Csernátoni István*

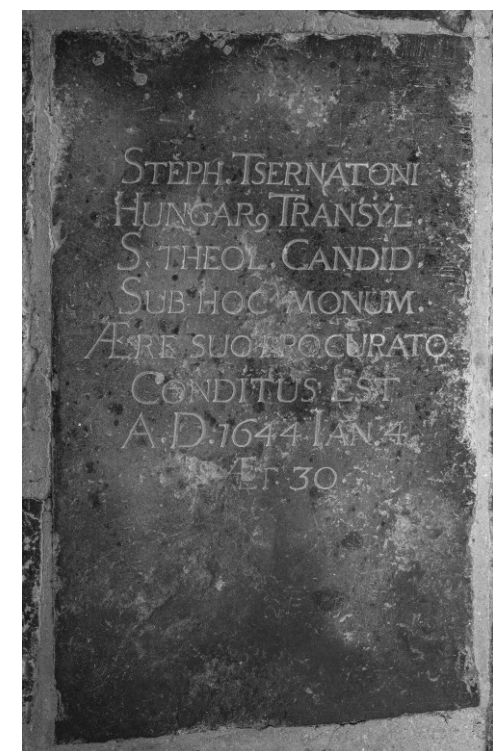
A legrégebbi sírkő a déli mellékhajó közepén, vagyis a templom déli bejáratától jobbra, a templom falához közel található, amely egykor Stephanus Tsernatoni [Csernátoni István] sírját fedte. Ő erdélyi származású magyar hallgató volt, és tanulmányait 1639-ben kezdte Nagybányán (jelenleg a Romániához tartozó Baia Mare), a *Schola Rivulinában*. Hollandiában – ezúttal akadémiai szinten –, Leidenben folytatta tanulmányait, ahol immár 27 évesen, 1641. augusztus 21-én iratkozott be, majd 1643 márciusának végétől Franekerben lett hallgató, ahol tanulmányait jó eredménnyel „kandidátusként” zárta le. Annak okát nem ismerjük, hogy miért hunyt el még ugyanazon év utolsó napjaiban, 30 éves korában. A temetésre

a rákövetkező évben, 1644. január 4-én került sor, amint azt a síremléken, egy „kék” kőből készült sírkő feliratán olvashatjuk. A sírkő elkészítésének költségeit hátrahagyott saját anyagi forrásaiból („aere suo procurato”) fizették ki.

Hagyatékának elszámolása minden bizonnyal még igencsak sokáig elhúzódhatott. 1644. március 16-án az úgynevezett „hagyatékkezelők” (hollandul „redders van de boedel”, latinul „funeris sui procuratores”), akik feltehetően honfitársai és hallgatótársai voltak, Csernátóni végrendelete vagy végakaratára alapján saját könyveinek egy nagy és értékes darabját adták át az egyetemnek. Ezt egy másik forrásból tudhatjuk meg. Valószínűleg ekkoriban készült el a sírkő, és ekkor helyezték az Egyetemi templomban levő sír fölé.

A sírkövön álló szöveget az alábbiakban közöljük két változatban: először a teljes egészében nagybetűvel felvett és szövegű latin szöveget, majd utána egy teljes átírást:

STEPH. TSERNATONI
HUNGARUS TRANSYL.
S. THEOL. CANDID.
SUB HOC MONUM.
AERE SUO PROCURATO
CONDITUS EST
A. D. 1644. IAN. 4.
AET. 30.

Stephanus Tsernatonii
[Csernátóni István] sírköve, 1644.
Az elhunyt magyar diákok sírköveinek fényképeit Jan Edwin Geertsma készítette 2024 májusában a franekeri Martinikerkben (Fotografie Say Wad, Franeker).

Steph[anus] Tsernatonii
Hungarus Transyl[vanus]
S[acrae] Theol[ogiae] Candid[atus]
sub hoc monum[ento]
aere suo procurato
conditus est
A[nno] D[omini] 1644. Jan[uarii] 4.
Aet[at]is 30.

Folyamatos szövegű fordításban ez így hangzik:

Stephanus Tsernatonii [Csernátóni], magyar, erdélyi származású, a Szent Teológia Kandidátusa ezen – saját javaiból fizetett – sírkő alatt nyugszik („conditus est”), az Úr 1644. esztendeje január havának 4. napján. Élt 30 évet.

Amint megállapíthatjuk, a sírkő, amelyet kemény kőfajtából faragtak, elég jól átvészelte az Egyetemi templomból a Martinikerkbe való áthelyezést, nem úgy, mint a két másik magyar sírkő, amelyek súlyosan megsérültek.

II.

1658 – *Joannes Sepsi // Szepsi Nehéz János*

Egy alig észrevehető helyen, a kerengő délkeleti részén, közel a templom falához található a leginkább megsérült sírkő, Joannes Sepsi [Szepsi János, teljes nevén Szepsi Nehéz János] síremléke, aki 1658. május 3-án „Isten félelmében” („*pie*”) hunyt el az Úrban („*mortuus in Domino*”). A kassai (jelenleg: Košice, Szlovákia) származású Szepsi 1652 decemberében kezdte meg tanulmányait az illusztris Sárospataki Református Kollégiumban. 1655-ben már Hollandiában, konkrétan Utrechtben találjuk mint teológushallgatót, egy évvel később pedig Groningenben (1656). Franekerben 1657. július 8-án iratkozott be, és amint az sírkövén olvasható, teológiai tanulmányait eredményesen zárta „*kandidátusként*”.

Csernátonihoz hasonlóan Szepsi esetében is bizonyosnak tekinthető, hogy nem volt szegény diák. Nem csupán sírkövét fizették ki hátrahagyott vagyonából, hanem bőségesen volt pénze arra is, hogy számtalan könyvet és kéziratot vásároljon. Ezt rövid angliai útján sem mulasztotta el, amint ezt végrendeletéből tudjuk, amelyet – súlyos betegségbe esvén – néhány nappal Franekerben bekövetkezett

Joannes Sepsi
[Szepsi Nehéz János] sírköve, 1658

halála előtt készített. Végrendeletének teljes másolatát, avagy átiratát („*apographum integrum*”) később felvették az akadémiai szenátus jegyzőkönyvébe. Innen tudjuk, hogy minden könyvét az *Alma Mater*re, vagyis a Sárospataki Kollégiumra hagyta az ott tanuló alumnu-sok javára. A könyvek megérkeztek tényéről nemrégiben volt alkalmunk a helyszínen is meggyőződni – nagy megelégedésünkre. A hagyatékkezelők, vagyis Gregorius Hernádnémethi [Hernádnémethi Gergely] és Andreas Liszkai [Liszkai András], amint az bebizonyosodott, helyesen és méltó módon („*probe et digne*”) végezték el a feladatukat („*munus*”), úgy, ahogyan azt Szepsi halála után bő egy héttel ünnepélyesen megígérték a *Senatus Judicialis* gyűlésén.

A kézzel írott leltár sajnos nem maradt fenn ezekről a könyvekről, amelyek Szepsi javainak részét képezték.

A megkopott sírkövön levő feliratot nehezen ugyan, de még ki lehet olvasni, vagy pontosabban a fentebb már említett jegyzőkönyv segítségével lehet rekonstruálni. Innen vettük át Szepsi halálának évszámát is. A korára utaló jelzés valószínűleg akkor veszett oda, amikor a sírkövet a templom padlózatába illesztették be. Előbb a teljes egészében nagybetűs latin szöveget közöljük, majd mellette a lehető legteljesebb átírást:

QUOD MORTALE FUIT
PRAESTANTIS

D. IOAN. SEPSI UNGARI
S. TH. CANDI.

[Ao. 1658.] MAII 3. P[IE] DEFUNCTI
[SUB HO]C [MO]NUM.
[?] [CO]MPAR.
[?]

Quod mortale fuit
praestantis

D[omini] Joan[nis] Sepsi Ungari
S[acrae] Th[eologiae] Candi[dati]

[Anno 1658.] Maji 3. p[ie] defuncti
[sub ho]c [mo]num[ento]
[est] [co]mpar[atum].
[?]

Folyamatos szövegű fordítása: Ami halandó volt a jeles Joannes Sepsi [Szepsi] úrban, aki magyar, a Szent Teológia Kandidátusa (volt), s aki 1658. május 3-án Isten félelmében elpihent, az ezen sírkő alá helyeztetett („est comparatum”).

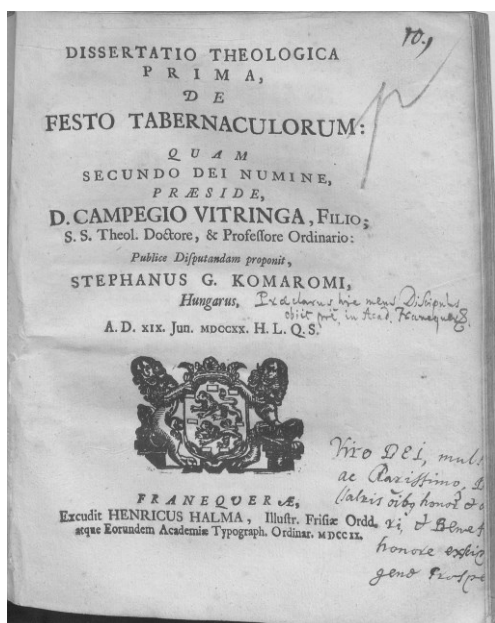
Az egyetem levéltári anyaga nem tesz említést arról, hogy pontosan mikor temették el Szepsit az Egyetemi templomban. Feltételezhető azonban, hogy a temetésre a halálát követő hét napon belül került sor.

18. századi sírkő három névvel

III.

1721 – *Stephanus G. Comaromi* // *Komáromi Gellért István*

1. – Az északi oldalhajó közepén a 7. oszloppal átellenben találhatunk végül egy szintén sérült 18. századi sírkövet, amit három alkalommal használtak, és így három, különböző időpontban elhunyt magyar hallgató sírját fedi. Az első, Stephanus G. Comaromi [Komáromi Gellért István] 1721. június 20-án hunyt el. Tehetséges hallgató volt, aki tanulmányait Gyulafehérváron kezdte (jelenleg: Alba Iulia, Erdély, Románia), abban a városban, ahol egy ideig menedéket talált a Sárospataki Református Kollégium, miután 1672-ben részben a jezsuiták miatt is űzték el a kollégium népét Sárospatakról. Az egyik ottani professzor, Michael Szathmári Paksi Sr. [id. Szathmári Paksi Mihály] a maga idejében szintén eredményes tanulmányokat folytatott a távoli Franekerben. Minden kétséget kizáróan ösztönözte és segítette Komáromit, hogy útra induljon a távoli Franekerbe.

Dissertatio theologica prima de festo tabernaculorum, Stephanus G. Komáromi gyakorló disputációja, amelyet 1720. június 19-én védett meg ifj.

Campegius Vitringa professzor vezetésével. Ez a példány a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárának tulajdona, sign.: <SS 171/p>.

Fotó: dr. Kovács Áron, Sárospataki Református Hittudományi Egyetem.

Komáromiról útinaplója („Itinerarium”) alapján tudjuk, hogy útja a svájci Bázelen át vezetett, és hogy 1717–1718 fordulóján még ott tartózkodott.

Franekerben 1718 közepén iratkozott be, mégpedig ingyenesen („gratis”). Az egyetemen az id. Campegius Vitringa és azonos nevű fia tartoztak kedvenc tanárai („praeceptores”) közé. 1720. június 19-én az alaposan kidolgozott, *Dissertatio theologica prima de festo tabernaculorum* című gyakorló disputáció nyilvános megvédésével tett bizonyosságot arról, hogy jól haladt tanulmányaival. Teológiai tanulmányait mégsem zárhatta le „kandidátusként”, ahogyan azt Csernátoni és Szepsi tették. A sírkő arról tanúskodik, hogy egy egész évvel később még hallgatóként („studiosus”) hunyt el („obiit”) mintegy 30 éves korában („Aetatis circiter XXX”).

Bár a fentieknél alig tudunk többet Komáromi tanulmányainak időszakáról, az egyetemi iratok jóval részlete-

sebben számolnak be azokról az intézkedésekről, amelyeket a *Rector Magnificus* rendelt el közvetlenül az ő halála után. Ugyanis a *Senatus Judicialis* elnökeként közvetlenül felelt Komáromi hagyatékának végelszámolásáért. Ennek során két honfitársát bízták meg végrehajtóként („executores”) a hagyaték kezelésével: Paulus Őrit [Őri Pál] és Michael Sallait [Sallai Mihály]. A rektor azzal bízta meg őket, hogy segédkezzenek Komáromi vagyonának (ruhák, könyvek, készpénz stb.) leltározásánál, miután szobáját előbb elővigyázatosságból lepecsételték (ez az úgynevezett „obsignatio”, hollandul „bezegelinge”). Ezenkívül be kellett számolniuk a rektornak minden olyan költségről, ami a temetéssel járt, és a lebonyolítás követően minden aláírt nyugtát („apochae”) le kellett adniuk. Az egyetem pedellusa körbejárta a várost, hogy hírt adjon Komáromi haláláról, és eközben mindenfelé hirdetményeket („schedulae monitoriae”) ragasztottak vagy függesztettek ki, amelyeken az esetleges hitelezőket („creditores”) figyelmeztették. Sürgető felhívás állott rajtuk, hogy az érintettek háromszor huszonnégyszáz órában belül jelentkezzenek a visszatérítés iránti kérelemmel („petitio”) a rektornál. Ezzel egy idő-

ben a rektor elkészítette az úgynevezett *Programma funebre* szövegét, nyomtatásával pedig az egyetem nyomdászát bízta meg. Ez egy megemlékezés szövege volt, amely mindenekelőtt az elhunyt rövid életrajzát tartalmazta, ennek a végén pedig egy invitáció állt, amellyel meghívták az egész akadémiai közösséget a temetésen való részvételre, megjelölve annak a dátumát, helyét és idejét. Joggal feltételezhetjük, hogy az efféle intézkedések szokványosak voltak egy külföldi hallgató elhalálása esetén.

Komáromi vagyontárgyainak sajnos sem leltárjegyzéke, sem kéziratos másolata nem maradt fenn. Végrendeletének átirata („copia seu apographum testamenti”), amiről nem sokkal később, még 1721. július 11-én a jegyzőkönyv konkrétan is említést tesz, szintén nem található meg napjainkban az egyetem iratai között. Ugyanakkor az összes körülményt figyelembe véve úgy látszik, hogy Komáromi végrendeletét szabályosan hajtották végre és ezáltal teljesen jogszerű volt. Azt olvashatjuk,

„[...] hogy végrendeletek útján maradéktalanul rendelkezett vagyonáról, mindarról, amije itt Franekerben volt, valamint a halálesettel járó összes költség kifizetése után megmaradó összeg szétosztásáról az itt jelenlevő honfitársai között.”

Ezzel egyidejűleg az is világossá válik, hogy nem váratlanul érte a halál, hanem már idejekorán gondosan és részletesen megírhatta végrendeletét, amint azt Szepsi esetében is láthattuk. Szepsihez hasonlóan elég pénzt különített el, hogy abból fizessék ki a még fennálló adósságait, illetve fedezzék a temetés költségeit, beleértve a saját sírkövét is.

A sírkőre írt szövegből szinte közvetlenül és személyesen áthallatszik Komáromi végakarata. Akarata szerint itt helyben („hic”) kell földi maradványait („exuviae suae”) örök nyugalomra helyezni („locari”). Az alábbiakban előbb a kurzív kapitálisokkal szedett latin szöveget közöljük, alatta pedig a teljes átirást:

HIC EXUVIAS SUAS LOCARI VOLUIT

STEPH. G. COMAROMI, S.S. TH. ST.,

UNGARUS, QUI OBIIT 20 JUNII A^o.

1721 AETAT. CIRCITER XXX.

Hic exuvias suas locari voluit

Steph[anus] G. Comaromi, S[acro] S[anctae] Th[eologiae] St[udiosus],

Ungarus, qui obiit 20 Junii A[nn]o

1721 Aetat[is] circiter XXX.

Fordításban ez így hangzik: Stephanus G. Comaromi [Komáromi], a Szent Teológia hallgatója, magyar, aki az 1721. év június 20-án, mintegy 30 évesen hunyt el. Azt kívánta, hogy itt (helyben) helyezték végső nyugalomra földi maradványait.

Akárcsak Szepsi esetében, Komáromi temetésének dátumát sem találtuk meg az egyetem iratai között. Tudomásunk szerint a fent említett *Programma funebre*ből egyetlen példány sem maradt fenn.

1735 – Michael K. Pataki // Pataki K. Mihály

2. – Michael K. Pataki [Pataki K. Mihály] – ez a második név, amit olvashatunk a sírkövön. Itt is olyan hallgatóról van szó, aki annak idején (1728) a Sárospataki Református Kollégiumban kezdte tanulmányait. Négy évvel később onnan Erdélybe ment, amint azt olvashatjuk. 1734 közepén már Franekerben találjuk, ahol „Erdélyből érkezett magyarként” iratkozik be Johannes Regius rektorságának ideje alatt. Hogy mit tanult, nem tudjuk meg, sem az *Album Studiosorum*ból, sem a sírfeliratából. Számunkra a legvalószínűbbnek az tűnik, hogy teológushallgató lehetett. Sok idő azonban nem adatott meg neki, mivel hét hónappal később, 1735. január 27-én hunyt el. Temetésre röviddel ezután, február 1-én került sor. Ugyanis

a Franekerben elhunytak 1735/1736-os temetői jegyzékében azt olvashatjuk, hogy ezen a napon temettek el „egy magyart az Egyetemi templomban”. Viszonylagos biztonsággal feltételezhetjük, hogy Patakira vonatkozik a bejegyzés.

Az egyetemi iratok mélyen hallgatnak arról, hogy milyen intézkedéseket hozhatott a rektor Pataki halálával és temetésének előkészítésével kapcsolatban. Annyit azonban mégis tudunk, hogy az akkoriban egyetemi nyomdász, W[illem] vagy Gulielmus Coulon számlát nyújtott be az egyetemnek „Pataki hallgató temetési programjával” [„Een programma op de Stud. Pataki”] összefüggésben, „amit az Egyetem szolgáltatásban nyomtatott és szállított le”. Ez tehát egy úgynevezett *Programma funebre*, amelynek szövegét a rektor készítette el, akárcsak annak idején Komáromi esetében.

Stephanus G. Comaromi [Komáromi G. István], Michael K. Pataki [Pataki K. Mihály] és Daniel Zilahi [Zilahi Dániel] sírköve, 1721, 1735, 1770.

Köszönetet mondunk drs. Manon Borstnak (Museum Martena, Franeker).

Pataki hagyatéka azonban bizonyosan nem volt nagy. Ehhez egyértelműen túl rövid volt az az idő, amelyet Pataki Franekerben töltött. Sok pénzzel sem rendelkezhetett. Saját sírkőre – amint az kiderül – nem maradt pénz a tartozások kiegyenlítését és a temetés költségeinek kifizetését követően. Ez megmagyarázza, hogy földi maradványait miért helyezték Komáromi sírjába, és hogy sírfeliratát miért az ő már meglevő sírkövére vésték fel.

Pataki egyszerű kurzív betűs sírfelirata az évszázadok során nehezen olvashatóvá lett, különösen a jobb oldali része. Így a „Pataki” nevet nehezen lehet immár kiolvasni, míg az „Obiit” után talán a „pie” („Isten félelmében”) állhatott. Az alábbiakban a latin szöveget, utána pedig a kiegészített transzkripciót közöljük:

*Hic Iacet Michael K. Pataki,
Transylv.–Hung. Obiit [?]
Ao. 1735. 27 [I]annuarij.
AEtat. 28.*

Hic iacet Michael K. Pataki,
Transylv[ano]-Hung[arus]. Obiit [?]
A[nn]o 1735. 27 Januarii.
Aetat[is] 28.

Fordításban ez így hangzik:

Itt nyugszik [eltemetve] Pataki K. Mihály, Erdélyből származó magyar. Elhunyt („Obiit”) az 1735. évben, január 27-én, 28 éves korában.

A fent említett *Programma funebris*ről, amely vélhetően további adatokat tartalmazott Patakira vonatkozóan, sajnos egyetlen példány sem maradt fenn. Efemer nyomtatványról lévén szó, valószínűleg csak szerény példányszámot nyomtathattak belőle.

1770 – *Daniel Zilahi* // *Zilahi Dániel*

3. – Még Patakihoz viszonyítva is rövidebb ideig tartott Dan[iel] Zilahi, azaz Zilahi Dániel franekeri tartózkodása. Övé a harmadik név, amit a sírkövön találunk. 1770. augusztus 7-én iratkozott be teológushallgatóként, de már szeptember 22-én, vagyis másfél hónappal később meghalt. A magyarországi Zsákán született. Ez a település délre fekszik Debrecentől, vagyis attól a várostól, ahol tanulmányait 1757-ben megkezdte az illusztris Református Kollégiumban. Miután egy ideig rektor volt Cegléden, tanulmányi útra indult Hollandiába, mégpedig Marburgon át, ahol 1770. január 20-án mint „Debrecino Hungarus” iratkozott be. A franekeri *Album Studiosorum* is debreceni magyarként említi [„Hongaar, uit Debrecen afkomstig”]. Sírfelirata azt is közli, hogy a Debreceni Kollégiumban tanult („Ex Coll. Debrec.”).

Franekeri tanulmányainak idejéről csak nagyon keveset tudhatunk meg az egyetemi levéltári iratokból. Amint azt olvashatjuk, még 1770. szeptember 4-én elfogadják Zilahi kérését, hogy egy éven át „az ingyenes ösztöndíjat élvezhesse”

(ez az úgynevezett *Beneficium Liberae Bursae*). Hirtelen halálát követően a rektor azonnal meghozta az elhunyt lakhelyére [„ten Sterfhuise”] vonatkozó intézkedéseket (Zilahi szobájának a lepecsételését, a hagyatékáról szóló leltár elkészítését, majd a pecsét feltörését stb.). Az ezzel kapcsolatban felmerülő költségeket megtalálhatjuk a *Senatus Judicialis* jegyzőkönyvében. Azt viszont nem jegyezték le, hogy kik voltak a hagyatékkezelők, és azt sem, hogy került-e sor a *Programma funebre* kinyomtatására.

Egyértelmű, hogy Zilahit hirtelen érte a halál. Lehetséges, hogy a hosszú út súlyosan legyengítette. Valószínűleg nem lehetett sok vagyona. Akárcsak Patakinál, neki sem lehetett elégséges hátrahagyott pénze, amiből saját sírkövének költségeit lehetett volna fedezni. Ezért Komáromi és Pataki sírjába temették, sírfeliratát pedig a már meglévő sírkőre vésték fel, az előző kettő alá.

Zilahi sírfeliratát kapitális betűkkel metsztették, nevét pedig feltűnően nagy betűkkel vésték, és ez valamivel több információt nyújt származásáról, mint Komáromi és Pataki esetében. Alábbiakban a latin szöveget közöljük, alatta pedig a teljesen kiírt átírást:

HIC IACET DAN. ZILAHÍ.
S. TH. ST. SAKAINO VNGAR. EX COLL.
DEBREC. OBIIT Ao. 1770. D. 22 SEPT.
AET[AT.] 30.

Hic iacet Dan[iel] Zilahi.
S[acrae] Th[eologiae] St[udiosus]. Sakaino Ungar[us]. Ex Coll[egio]
Debrec[ziensi]. Obiit A[nn]o 1770. D[ie] 22 Sept[embris].
Aet[atis] 30.

Fordításban ez így hangzik:

Itt nyugszik Zilahi Dániel, a Szent Teológia hallgatója, magyar, Zsákában (született), a Debreceni Kollégiumból jött. 1770. szeptember 22-én hunyt el 30 éves korában.

Azt a tényt, hogy Zilahi Franekerben hunyt el, közvetlenül a neve után feljegyezték a Debreceni Református Kollégium *Series Studiosorum*-ban, akárcsak azt is, hogy az Egyetemi templomban temették el („sepultus in Templo Acad.”). Nem sokkal később a franekeri *Album Studiosorum*-ban is odaírták a neve után: „obiit”.

Komáromi, Pataki és Zilahi közös sírköve mellé nemrégén egy táblát helyeztek el egy rövid, magyar és holland nyelvű tájékoztató szöveggel. A mai napig fennálló Debreceni Református Kollégium képviselői is „pro memoria” koszorút helyeztek a tábla mellé.

Más Franekerben elhunyt magyar hallgatók, akikről van levéltári adat

A három sírkövön található öt név mellett különféle levéltári anyagokban még további öt elhunyt magyar neve található. Négyen Franekerben haltak meg, az ötödik, Andreas Duchonius de Szepes pedig Leeuwardenben hunyt el, nem sokkal azután, hogy elhagyta az egyetemet. Négyük sírköve nem maradt fenn, feltéve, ha egyáltalán volt nekik. Ezek az Egyetemi templomból a Martinikerkbe történő átköltözéskor veszthettek el, vagy talán még korábban, már az Egyetemi templomban.

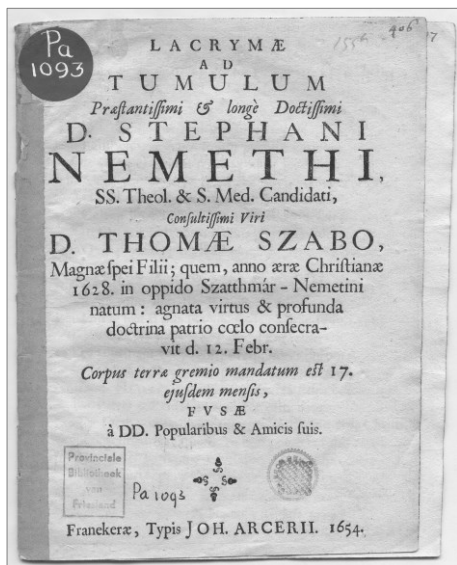
Nevüket e helyt kronológiai sorrendben követhetjük, a származásukról és hollandiai tanulmányaikról szükséges további adatokat csupán rövid formában közöljük.

IV.

1654 – *Stephanus Némethi* // *Szathmárnémethi Pap István*

Stephanus Némethi [Némethi István, teljes nevén: Szathmárnémethi Pap István] 1628-ban született Szathmárnémetiben (jelenleg: Satu Mare, Románia). 1654. február 12-én hunyt el Franekerben, és február 17-én temették el. Hazájában Nagybányán (jelenleg: Baia Mare, Románia) a *Schola Rivuliná*ban kezdte tanulmányait. Hollandiában először groningeni diákként találkozunk vele (1649), majd pedig Utrechtben, ahol Gisbertus Voetius teológus (1651. július 14.), valamint Henricus orvostanprofesszor (1652. július 3.) vezetésével disputált. 1652. július 27-én iratkozott be orvostanhallgatóként Franekerben, ahol alkalmasságának bizonyítására legalább három gyakorkló disputációt védett meg. Halálakor „SS. Theol. & S. Med. Candidatus” volt.

Hagyatékának jogi elrendezése – úgy tűnik – eléggé elhúzódott. Csak 1654. májusi keltezéssel jelenik meg az egyetemi iratokban, hogy honfitársai, Stephanus Katona Gelei Junior [íjf. Geleji Katona István] és Johannes Jáz-Berényi [Jászberényi P. János] ünnepélyesen megígér-

Lacrymæ ad tumulum [...] Stephani Nemethi, ss. theol. & s. med. candidati. Joh. Arcerius, Franekeræ, 1654. A példány lelőhelye: „Tresoar”, sign.: <Pa 1093>.

Fotó: John van Geffen, „Tresoar”, Leeuwarden/Ljouwert.

ték, hogy – mint a hagyaték kezelői – az ügyet megnyugtatóan fogják lezárni, és mindenről számot fognak adni a törvényes örökösöknek. Valószínűleg ők gondoskodhattak Némethi könyveinek („supellex libraria”) hazaszállításáról is. Nyilvános értékesítésről vagy könyvtárának franekeri elárverezéséről nincs szó. Sajnos már nem rendelkezünk a könyvek listájával.

V.

1666 ? – *Georgius Balkányi* // *Balkányi György*

Georgius Balkányi [Balkányi György] Franekerben történt elhunytának hírét egy 18. századi kéziratban találtuk meg, amely jelenleg a budapesti Ráday Könyvtárban található. *Series*ről, azaz felsorolásról van szó, ami az összes Franekerben tanult magyar hallgató nevét tartalmazza, s amelyet – ezt olvashatjuk benne – a franekeri *Album Studiosorum* kivonataként állítottak össze („ex Publica Celeb. Frisiorum Academiae Franekeranae Matricula excerpta”). Eléggé szokatlan, hogy hiányzik a Balkányi halálára vonatkozó adat az úgynevezett *Rectorsalumból*, amelynek alapján a franekeri *Album Studiosorum*ot publikálták 1968-ban. Annyi bizonyos, hogy a betoldott információ, tudniillik, hogy „obiit Franekerae”, máshonnan származik.

Balkányi az illusztris Debreceni Református Kollégiumból érkezett (1659). 1665. augusztus 2-án lett teológushallgató, egyidejűleg többek közt Stephanus Liszkaival [Liszka István]. Ugyanis egy héber nyelvű nyolcsoros dicsőítő költeményt írt, abból az alkalomból, hogy Liszka 1666. júniusban Nicolaus Arnoldus professzor irányítása alatt nyilvánosan védte meg *De ecclesiae romano-catholicae haeresi* című teológiai disputációját. Azt nem tudni, hogy pontosan mikor hunyt el Balkányi Franekerben, és hogy mikor temették el. Erről az egyetemi iratok nem tesznek említést.

VI.

1683 – *Michael Boxay* / *Baxai* // *Baxai Mihály*

A Franekeri Egyetem jegyzőkönyvében azt olvashatjuk, hogy 1683. március 12-én két magyar hallgató azzal a kéréssel fordult az akadémiai *Senatus*hoz, hogy kapjanak egy helyet az Egyetemi templomban elhunyt, Boxay (!) nevű honfitársuk mindenféle költség nélküli („gratis”) eltemetésére. Kérésüket jóváhagyták, és ugyanakkor elhatározták, hogy a további költségeket (szobájának lepecsételése stb.) nem számítják fel. Annyi világos, hogy nem volt elegendő pénze az elhalálozásával és temetésével járó kiadások fedezésére.

Michael Baxai – fentebb Boxai, másutt Boxay, Baxi, Baksai és Batskai névvel említik – 1682. október 18-án iratkozott be teológushallgatóként Franekerben. Szatmárnémetiben (jelenleg: Satu Mare, Románia) született. Tanulmányait korábban (1671) a híres *Schola Szathmarina* falai közt kezdte. A híres iskola *Series sive*

*Catalogus Studiosorum*ában később azt jegyezték be neve után, hogy „Isten félelmében” és „tisztelőre méltóan” („*pie ac honeste*”) meghalván a franekeri Egyetemi templomban temették el, mégpedig 1683. március 24-én, amint azt a *Series*ben más helyütt olvashatjuk. Ami e dátum helyességét illeti, erre vonatkozó megerősítést sajnos nem találunk a Franekeri Egyetem levéltári iratai között.

VII.

1697 – *Andreas Duchonius de Szepes* // *Szepesi Duchonius András*

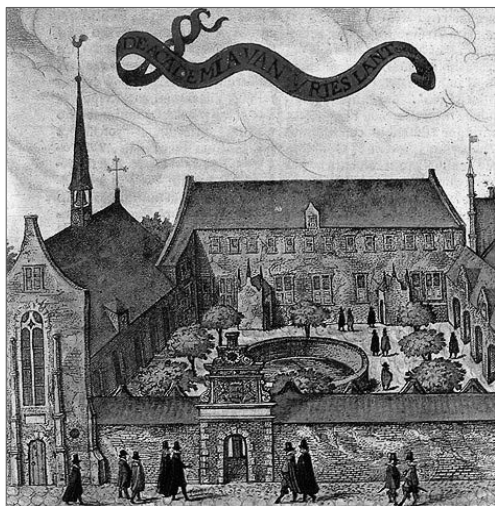
Még 1696-ban – amint azt az *Album Studiosorum* alapján feltételezhetjük – Andreas Duchonius de Szepes [Szepesi D. András] beiratkozott a Franekeri Egyetemre, hogy itt folytassa teológiai tanulmányait. Tanulmányait annak idején (1687) az illusztris Debreceni Református Kollégiumban kezdte. Nem sokkal később azt jegyezték be neve után a Kollégium *Series Studiosorum*ába, hogy „Defunctus in Belgio”, azaz „elhunyt Németalföldön”. Ezen utóbbi bejegyzés helyességét megerősítik azok a különféle levéltári iratok, amelyekbe betekinthettünk. Szepesi Leeuwardenben hunyt el, a Sint Anthony Gasthuisban, ahol 1697. február közepe óta élt, mivel „súlyos melankóliájából olyan betegségbe süllyedt, hogy ispotályba kellett zárni”. Az erre irányuló kérés id. Johannes van der Waeyen és id. Campegius Vitringa professzoroktól érkezett, akik kiálltak teológushallgatójuk ügye mellett, miután a helyzet Franekerben tarthatatlanná vált. Kérésüket, amit az egész akadémiai *Senatus* nevében terjesztettek elő, elfogadták, és felmentést adtak Szepesi ellátásának és ápolásának teljes költségmegtérítése alól, amit a Frízföldi Rendek vállaltak magukra, amint arról korábban szerződésben állapodtak meg (1697. február 16.). Szepesi valószínűleg 1697. március elején hunyt el, s amint azt olvashatjuk, „az itteni szegényházban [„de Beijer”] elhunyt magyar prédikátor halálával kapcsolatos költségeket” már áprilisban elszámolták és kiegyenlítették (összesen: bő 19 Károly-arany). Vélhetőleg az ispotályhoz tartozó templomban temették el.

Ami Szepesi saját készpénzéből megmaradt, azt pontosan és részletesen feljegyezték a Franekeri Egyetem Pénztárkönyvébe (1697. június 10.). Nem osztották szét a jelen levő magyar hallgatótársak között, amint azt kifejezetten elrendelték Szepesi és Komáromi esetében, hanem végül minden visszakerült az *Aerarium*ba, vagyis az egyetemi kasszába. Annyi bizonyos, hogy az egész Szepesi-ügy már így is épp elég pénzébe került az egyetemnek.

VIII.

1779 – *Samuel Vilmányi* // *Vilmányi Sámuel*

Samuel Vilmányi, aki Kassáról (jelenleg: Košice, Szlovákia) származik, tanulmányait az illusztris Sárospataki Református Kollégiumban kezdte (1764). Miu-

Az 1585-ben alapított Franekeri Egyetem. Bal odalon még áll az Egyetemi templom, amelynek az utolsó megmaradt részét, a karzatot 1895-ben bontották le.

Az elhunyt magyar diákok síremlékeinek helyet adó, Nagytemplomnak is nevezett Martinerker.

Fotó: Margriet Gosker.

tán elegendő pénzt gyűjtött össze a hosszú és költséges tanulmányi úthoz, 1777. június 21-én beiratkozott Frankfurt an der Oder egyetemére. Hogy jól haladt tanulmányaival, már abból is kiderül, hogy amikor 1778 májusában Franekerben találjuk, „theol[ogiae] cand[idatus]”-ként jelentkezik. Hosszú ideig ő sem élvezhette a neki odaitélt „pénzbeli támogatást” [„kostpensioen”], mivel már 1779 januárjában meghalt.

Vilmányi halála egyértelműen váratlan volt. Végrendelete – mint kiderült – „egyáltalán nem volt rendben formailag” [„geensins in forma”], ráadásul nem is latin nyelven, hanem magyarul [„Hungarisch”] készült. Ennek ellenére végakaratát („dispositie”) korrekt módon hajtották végre négy magyar hallgatótársa segítségével, akiket a rektor hagyatékezelőknek („curatores”) jelölt ki. 1779. január 23-án a titkár és a pedellus az ő segítségükkel készített „az elhunyt lakhelyén” egy leltári listát „az elhunyt összes javairól” (ruhákról, könyvekről, készpénzről stb.), a temetés után pedig gondoskodtak az összes felmerülő költség korrekt, nyugtákkal való elszámolásáról, amelyeket benyújtottak a rektornak. A *Senatus Judicialis* másnapi (1779. január 30.) ülésén azt is elhatározták, hogy a leltári listának és Vilmányi végrendeletének másolatát – „miután elkészül latin nyelvű fordításuk” – a rektor el fogja küldeni Magyarországra. Arról nem esik szó, hogy a rektor *Programma funebré*t is készített volna a temetés előtt.

A leltári listából végül kiderül, hogy Vilmányi Sámuel időközben komoly értékű könyvgyűjteményre tett szert. Legjavát máshonnan hozhatta magával. A hosszú lista pontos és igen részletes képet nyújt egy számos – francia, német és holland

nyelvű – könyv címét is tartalmazó könyvgyűjteményről. Feltételezhetjük, hogy a négy „hagyatékkézelő” arról is gondoskodott, hogy ezeket a könyveket Magyarországra szállítsák. Vilmányi könyvtárának franekeri nyilvános árvezetéséről sehol nincs szó a Franekeri Egyetem levéltári irataiban.

Epilógus

Ez a tanulmány mindenekelőtt méltó tisztelgés kíván lenni a tíz magyar hallgató előtt, akik akkoriban honjukat és családjukat hátrahagyva a messzi Franekerbe mentek, de – mint minden más társuk – nem térhettek vissza szeretett hazájukba, mert ott elhunytak.

Egyúttal hozzá kívánunk járulni a *Peregrinatio hungarica* gazdag történetéhez, amelyben a tíz Franekerben elhunyt hallgató története még nem kapott kellő figyelmet, vagy inkább csak részben kapta meg azt a figyelmet, amit megérdemelt volna.

Jegyzetek

Bevezetés

- (1.) A Martinikerk történetét illetően ld. De Vries. A három magyar nevet tartalmazó sírkő közül itt kettőnek a képe látható rövid leírással (33, 38). Szepsi sírkövét viszont nem említi.
- (2.) A Franekerbe irányuló *Peregrinatio hungarica* kezdetéről ld. Postma 1997. A magyarok egyetemi oktatásban való részvételéről pedig ld. Postma 2015.
- (3.) A többi hallgatóhoz képest a magyar hallgatók gyakran jóval idősebbek voltak. A Németalföldre való utazás (és az ottani tartózkodás) sokba került. Útnak indulni csak elégséges pénzalap megtakarítását és összegyűjtését követően lehetett, vagyis csak évekkel azután, hogy odahaza jó eredménnyel zárták tanulmányaikat.
- (4.) Az Egyetemi templom már 1848-ban is „nagyon leromlott” állapotban volt, még hozzá olyannyira, hogy a városi tanács elhatározta J. Banga polgármester vezetésével: intézkednek afelől, hogy „a műemlékek az Egyetemi templomból a Martinikerkbe helyeztessenek át”. Lásd az önkormányzati tanács 1848. november 4-i és december 30-i határozatait.

A *Senatus Judicialis*, vagyis az akadémiai bíróság vonatkozásában, illetve a *Rector Magnificus* mint a testület elnökét illetően ld. Boeles, 1. rész, 250–279, különösen 266. (külföldi hallgatók elhalálozása).

- (5.) 1747. október 20-án az akadémiai *Senatus* határozatot hozott Hermannus Venema professzor erre vonatkozó kérése nyomán: engedélyezze, hogy a magyarok külön tarthassák a saját vasárnapi gyakorló istentiszteletüket. – „Tresoar”, Leeuwarden: Franekeri Egyetem iratai, Nr. 20, 172.

A franekeri gyülekezet tagjainak nyilvántartásában (DTB 265–268) két helyen találkozzunk magyar nevekkal. Először 1680 áprilisában, amikor Paulus Waradi [Váradí Pál] és Paulus Tzegledi [Czeglédi Pál] „magyarországi hallgatók” „tanúsítvánnyal” vették fel, másodszer pedig 1709-ben, amikor hat magyar [„Hungaaren”] vett részt a szent úrvacsorán: Johannes Wiski „Transylvanus” [Viski János], Petrus Vásárhelyi „Transylvanus” [Vásárhelyi Péter], Paulus Komáromi „Pannonio-Hung.” [Komáromi Pál], Gregorius K. Szöny „Pannonio-Hung.” [Szőnyi K. Gergely], Stephanus N. Enyedi „Debrecino-Ung.” [Enyedi N. István] és Stephanus Szódi „Debrecino-Ung.” [Szódi István]. Megj.: Johannes Wiski, Petrus Vásárhelyi és Paulus Komáromi neve nem fordul elő az (1968-ban publikált) franekeri *Album Studiosorum*-ban.

Az öt magyar név a franekeri Martinikerk három sírkövén

I.

Csernátoni István:

Thurzó, 66 és 176. – *AsIL*, 325: Stephanus Csernatonius. – *AsIF*, 126, Nr. 4034: Stephanus Tsernatonii. Vö. Bozzay – Ladányi, 55., Nr. 195., ill. 231., Nr. 2637. – Vö. Szabó – Tonk, 262., Nr. 2630. Vö. *RMSz*, 160.

A Csernátoni könyvgyűjteményéből posztumusz odaajándékozott könyvre nézve ld. Amersfoordt – Amersfoordt, 83., Nr. 61.: Cameron, J.: *Opera*. In officina Jacobi Chouët, Genevae 1642, in Folio. – Kézzel írott dedikációval: „Ista Cameronis Opera ex libris Stephani Tsernatonii, nuper hac in Academia Franakerana (!) fato functi, usibus publicis funeris sui procuratores D[ant] D[onant] C[onsecrant]que. Anno 1644, die 16 Martii”. – A könyv megtalálható a leeuwardeni „Tresoar”-ban, sign.: <785 Gdg fol>.

II.

Szepsi N. János:

Hörcsik, 85. – *AsIU*, 45.: Joannes Szopsi. – *AsIG*, 77.: Joannes N. Sepsi. – *AsIF*, 170., Nr. 5787.: Johannes Sepsi. Vö. Bozzay – Ladányi, 68., Nr. 361.

„Tresoar”, Leeuwarden: Franekeri Egyetem iratai, Nr. 17, 194.: A *Senatus Judicialis* gyűlése. Szepsi végrendeletét felolvassák, kijelölik a „hagyatékkezelőket” stb. [1658. máj. 13.]; Nr. 17, 195–197: „Copia authentica” a végrendeletről, amelyet felvettek a jegyzőkönyvbe [1658. máj. 19.]; Nr. 83, 84: Pénz beérkezése Szepsi hagyatékából az egyetemi kasszába [1658. máj. 15.]. Vö. Van Nienes, 189., Nr. 1974.

Irod.: Postma 2017.

III. 1.

Komáromi G. István:

Peregrinuslevelek, 281., Nr. 140 [1717. 07. 18], és 402. (ezen címszó alatt). – Tonk, 460. – Hegyi, 50., Nr. 70: Stephanus Teller, de Rév Komárom [Beiratkozás a Bázeli Egyete-

men: 1717. 12. 16.]. – Szilády, 48.: Komáromi „Itinerarium”-át annak idején a Nagykőrösi Városi Levéltárban őrizték. Elveszett a második világháború alatt. – Megj.: Paulus Őri [Őri Pál], a „hagyatékkezelők” egyike – „via legitima” – szerezte meg Komáromi halálát követően és elvitte magával Nagykőrösre, ahol lelkipásztor lett. – *ASzF*, 312., Nr. 11 223.: Stephanus P. Komaromi (P., vagyis „Pastoris”: „egy lelkipásztor fia”). Vö. Bozzay – Ladányi, 95., Nr. 757.

Ld. *Auditorium*, 115/1720.3. = *RMK* III/18, Nr. 897. A főszöveget maga ifj. Vitranga professzor írta. Megj.: a *Dissertatio* egyik példányát Komáromi elküldte a korábbi tanárának, id. Szathmári Paksi Mihálynak (1683–1744), ld. Ref. Kollégium, Nagykönyvtár, Sárospatak, sign.: <**SS 171/p**>, aki nem sokkal később feljegyezte a címlapra: „Praeclarus hic meus Discipulus obiit pie, in Acad. Franequerae”. A szóban forgó példányt egyenesen Marosvásárhelyre (jelenleg: Târgu Mureș, Románia) küldték, ahol a Sárospataki Református Kollégium – a korábbi gyulafehérvári helyszínt követően – menedéket kapott. Vö. Dienes – Ugrai, 48–52.

„Tresoar”, Leeuwarden: Franekeri Egyetem iratai, Nr. 20, 19.: Az akadémiai *Senatus* ülése, ahol írásban rögzítik, hogy a hagyaték („Testimonium”) mindkét őrzője „accurate et fideliter” végezte el feladatát [1721. júl. 9–11.], uo.: Nr. 30, 37 verso; Nr. 26, 46 verso: A *Senatus Judicialis* előző gyűlései, Komáromi hátrahagyott jogérvényes végrendelete, az összes meghozott intézkedés [1721. jún. 21., 1721. jún. 28. és 1721. júl. 1.].

III. 2.

Pataki K. Mihály:

Hörszik, 240: Michael K. Pataki. „Ivit in Transylvaniam A. 1732”. – *ASzF*, 332., Nr. 11 983.: Michael Pataki. Vö. Bozzay – Ladányi, 104., Nr. 909. Vö. Szabó – Szögi, 358, Nr. 2986.

„Tresoar”, Leeuwarden: DTB 255.: Franeker temetési jegyzéke 1735/1736 [1735. febr. 1.].

„Tresoar”, Leeuwarden: Franekeri Egyetem iratai, Nr. 90, 350. [1734/1735]: *Programma*.

III. 3.

Zilahi Dániel:

Thury, 248. – Tar, 267, Nr. 2858 [Marburgi Egyetemre beiratkozás: 1770. jan. 20.]. – Nagy, 128, 150 és 259. – *ASzF*, 373, Nr. 13482: Daniel Zilahi. – Vö. Bozzay – Ladányi, 116, Nr. 1134.

„Tresoar”, Leeuwarden: Franekeri Egyetemi iratai, Nr. 2, 219–220: „Vrije Burse” [*Beneficium Liberae Bursae*] [1770. szept. 4.]; Nr. 131, 45: A lepecsételés, a hagyaték összeírásának stb. költségei. [1770. okt.].

A *Beneficium Liberae Bursae* ld. Boeles, 1. rész, 381–393.

Ref. Kollégium, Nagykönyvtár, Debrecen: Ms <**R 495**>: *Series Studiosorum*. Vö. Fekete – Szabó, 86.

A másik öt – franekeri tanulmányai idején elhunyt – magyar hallgató

IV.

Szatmárnémethi P. István:

Thurzó, 77. – *AStG*, 60: Stephanus Sz. Nimethi. – *AStU*, 27. – *AStF*, 157, Nr. 5266.: Stephanus Nemethi. Vö. Bozzay – Ladányi, 64., Nr. 304. (?). Vö. Szabó – Tonk, 264., Nr. 2645. Vö. *RMSz*, 574.: Németi Pap István.

Ld. *RMK* III. 1787. (Utrecht 1651, a Voetius címszó alatt) és *RMK* III. 1816. (Utrecht 1652, a Regius címszó alatt).

„Tresoar”, Leeuwarden, sign.: <Pa 1093> – *Lacrymae ad tumulum [...] Stephani Nemethi, ss. theol. & s. med. candidati. = Auditorium*, M/1654.1. Megj.: A címlapon: Születési hely és idő, halál, illetve a franekeri temetés dátuma. Ld. továbbá: *Auditorium*, 65/1653. 2. = *RMK* III. 1837.: *De dolore colico; Auditorium*, 66/1653.1; 2–3: *De natura medicinae*.

„Tresoar”, Leeuwarden: Franekeri Egyetem iratai, Nr. 14, 141.: Hagyatéka, a két hagyatékkezelő stb. [1654. máj. 27.].

Irod.: Postma – Vásárhelyi 2011, 276–277., 283–284.

V.

Balkányi György:

Thury, 129. – Borovszky, 450. – Baráth, 13. – *AStF*, 198., Nr. 6863.: Georgius Balkányi. Vö. Bozzay – Ladányi, 73., Nr. 403.; Nr. 1368. (?). Vö. *RMSz*, 59.

Ráday Könyvtár, Budapest: Ms <K-1.29>, 696., 708. Vö. Kozma – Ladányi, 52., Nr. 287.

„Tresoar”, Leeuwarden: Franekeri Egyetem iratai, Nr. 104.: „Rectorsalbum”.

Ld. *Auditorium*, 64/1666.1. = *RMK* III. 6503., ez tartalmazza Balkányi héber nyelven írt dicsőítő énekét Stephanus Liszkaihoz. Vö. Zsengellér, 148–152.

VI.

Baxai Mihály:

Bura, 53., 55. és 58.: Nrs. 1573., 1631. és 1695. – *AStF*, 231., Nr. 8008: Michael Baxi (Baxai). Vö. Bozzay – Ladányi, 77., Nr. 459.: Michael Baksai.

„Tresoar”, Leeuwarden: Franekeri Egyetem iratai, Nr. 18, 379.: „Ingyen”, „gratis” sírhely iránti kérelem Boxay/Baxai részére az Egyetemi templomban [1683. 03. 12.]. Vö. Van Nienes, 181., Nr. 1843.

VII.

Szepesi D. András:

Thury, 165. – *AStF*, 270., Nr. 9614.: Andreas Duchonius de Szepes. Vö. Bozzay – Ladányi, 84., Nr. 569.

„Tresoar”, Leeuwarden: Franekeri Egyetem iratai, Nr. 33: Iratok Szepesinek a Szegényházba, vagyis a leeuardeni Sint Anthony Gasthuis zárt részlegébe történő felvételével kapcsolatban [1697. febr.12–19.].

Historisch Centrum, Leeuwarden [HCL]: Sint Anthony Gasthuis (SAG) iratai, Nr. 925.: Számlák és bevételek „az 1697. évben”, 35. [1697. ápr. 14.]. Vö. Visscher, 177–181., Nr. 925.

„Tresoar”, Leeuwarden: Franekeri Egyetem iratai, Nr. **84.**: Mindazon számos költség áttekintése, amelyet az egyetemnek kellett viselnie a Szepesi-üggyel kapcsolatban („Zapesti, cujus causa multos sumptus fecit Academia”), 173–174. [1697. jan. 23.–1697. máj. 31.]; megmaradt készpénze, 176. [1697. jún. 10.], ld. még 181., 189. és 194. [1701. okt. 9.].

VIII.

Vilmányi Sámuel:

Hörcsik, 288. – Tar, 97., Nr. 547. [Beiratkozás Frankfurt an der Oder egyetemén: 1777. jún. 21.]. – *ASzF*, 381., Nr. 13775.: Samuel Ulmanyi. Vö. Bozzay – Ladányi, 118., Nr. 1201.

„Tresoar”, Leeuwarden: Franekeri Egyetem iratai, Nr. **8**, 239.: pénzügyi támogatás [1778. máj. 10.]; Nr. **27**, 323.: Végrendelet, a négy hagyatékezelő kijelölése, temetés [1779. jan. 30.]; Nr. **85**, 119.: Temetési költségek (két „nyugta”) [1779. febr. 5.]; Nr. **152.**, Dosszié Nr. **74.**: A teljes hagyaték leltári listája, a könyveket is beleértve [1779. jan. 23.].

Az ingyenes ellátásról (ún. „Kostpensioen”) ld. Boeles, 1. rész, 83–84.

Irod.: Postma 2007.

Megjegyzés

Jensma, G. Th. *et al.* (eds.): *Universiteit te Franeker, 1585–1811. – Bijdragen tot de geschiedenis van de Friese hogeschool*. Fryske Akademy, Leeuwarden/Ljouwert 1985, 94. oldalán levő illusztráció nem egy „Franekerben elhunyt, ismeretlen magyar hallgató hagyatéki leltárát” tartalmazza, hanem Paulus/Pál Jászberényi (1670) „javainak és könyveinek” leltárát. Ld. Postma 2006.

Köszönetnyilvánítások

Dr. Oláh Róbert (Debrecen), dr. Szabadi István (Debrecen), prof. Pap Ferenc (Nagykőrös), dr. Kovács Áron (Sárospatak), prof. Philippus Breuker (Bozum) és Pieter van Tuinen (Harlingen).

2024. júl. 12.

Bibliográfia

1. Levéltári források

Gemeentearchief Waadhoeke, Franeker:

Franekeradeel község iratai – községi tanácsi határozatok, d. d. 1848. nov. 4. és 1848. dec. 30.

„Tresoar”, Leeuwarden/Ljouwert:

Franekeri Egyetem iratai – inv. nrs.: 2, 8, 14, 17, 18, 20, 26, 27, 30, 33, 83, 84, 85, 90, 104, 131, 152.

Vö. Nienes, A. P. van *et al.* (eds.): *De archieven van de Universiteit te Franeker, 1585–1812*. Rijksarchief in Friesland, Leeuwarden 1985. – Röv.: Van Nienes.

„Tresoar”, Leeuwarden/Ljouwert:

A franekeri gyülekezet tagjainak nyilvántartása – inv. nrs.: DTB 265–268.

Franekeri temetési nyilvántartás 1735/1736 – inv. nr.: DTB 255.

Historisch Centrum, Leeuwarden/Ljouwert:

Sint Anthony Gasthuis (SAG) iratai – toegang 1153. – inv. nr.: 925.

Vö. Visscher, R. (szerk.): *De archieven van het St. Anthonij-Gasthuis te Leeuwarden, 1425–1813*.

Leeuwarden: *n.n.* 1921. – Röv.: Visscher.

Ráday Könyvtár, Budapest:

Ms <K–1.29>

Vö. L. Kozma Borbála – Ladányi Sándor (szerk.): *A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteményének (Budapest) kéziratkatalógusa. 1850 előtti kéziratok*. Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai – Catalogus manuseriptorum, quae in bibliothecis ecclesiasticis Hungariae asservantur, 3. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest 1982. – Röv.: Kozma – Ladányi.

Református Kollégium [DRHE], Nagykönyvtár, Debrecen:

Ms <R 495>

Vö. Fekete Csaba – Szabó Botond (szerk.): *A Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Debrecen) kéziratkatalógusa. 1850 előtti kéziratok*. Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai – Catalogi manuseriptorum, quae in bibliothecis ecclesiasticis Hungariae asservantur, 1. Országos Széchényi Könyvtár. Budapest 1979. – Röv.: Fekete – Szabó.

2. Életrajzi források

AStF Fockema, Andreae, S.J. – Meijer, Th. J. (eds.): *Album Studiosorum Academiae Franekerensis, 1585–1811; 1816–1844*. – I. *Naamlijst der studenten*. T. Wever, Franeker [1968].

AStG *Album Studiosorum Academiae Groninganae*. J. B. Wolters, Groningen 1915.

AStL Rieu, G. du (ed.): *Album Studiosorum Academiae Lugduno Batavae, 1575–1875*. – *Accedunt nomina Curatorum et Professorum per eadem secula*. Martinus Nijhoff, Hagae Comitum 1875.

AStU *Album Studiosorum Academiae Rheno-Trajectinae, 1636–1886*. *Accedunt nomina Curatorum et Professorum per eadem secula*: J. L. Beijers – J. van Boekhoven, Ultrajecti 1886.

- Bozzay – Bozzay Réka – Ladányi Sándor (szerk.): *Magyarországi diákok holland egyetemeken, 1595–1918. // Hongaarse studenten aan Nederlandse universiteiten, 1595–1918.* Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 15. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest 2007.
- Bura Bura László (szerk.): *Szatmári diákok, 1610–1852.* Fontes Rerum Scholasticarum, 5. József Attila Tudományegyetem, Szeged 1994.
- Hegyí Hegyí Ádám: *Magyarországi diákok svájci egyetemeken és akadémiákon, 1526–1788 (1798). // Ungarländische Studenten an den schweizerischen Universitäten und Akademien, 1526–1788 (1798).* Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 6. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest 2003.
- Höröcsik Höröcsik Richárd (szerk.): *A Sárospataki Református Kollégium diákjai, 1617–1777.* Sárospataki Református Kollégium, Sárospatak 1998.
- Nagy Nagy Jukunda: *Ungarische Studenten an der Universität Marburg, 1571–1914. Studien zur hessischen Stipendiatengeschichte.* Quellen und Forschungen zur hessischen Geschichte, 27. Selbstverlag der Hessischen Historischen Kommission Darmstadt und der Historischen Kommission für Hessen, Darmstadt–Marburg 1974.
- Peregrinus-* Hoffmann Gizella *et al.* (szerk.): *Peregrinuslevelek, 1711–1750. Külföldön tanuló levelek diákok levelei Teleki Sándornak.* Adattár, 6. József Attila Tudományegyetem, Szeged 1980.
- RMSz Wix Györgyné – P. Vásárhelyi Judit (szerk.): *Régi Magyarországi Szerzők I. A kezdetektől 1700-ig.* Országos Széchényi Könyvtár, Budapest 2007.
- Szabó – Szabó Miklós – Szögi László (szerk.): *Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken, 1701–1849.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely 1998.
- Szabó – Szabó Miklós – Tonk Sándor (szerk.): *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban, 1521–1700.* Fontes Rerum Scholasticarum, 4. József Attila Tudományegyetem, Szeged 1992.
- Tar Tar Attila: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon, 1694–1789. // Ungarländische Studenten an den deutschen Universitäten und Hochschulen, 1694–1789.* Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 11. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest 2004.
- Thury Thury Etele: *Series Studiosorum in Schola Debrecina Helveticae Confessionis, 1588–1792. // A debreczeni Református Főiskola tanulóké névsora, 1588–1792.* In: uő (szerk.): *Iskolatörténeti Adattár.* 2. Főiskolai Könyvnyomda, Pápa 1908, 96–466.
- Thurzó Thurzó Ferenc: *A nagybányai Ev. Ref. Főiskola (Schola Rivulina) története, 1547–1755.* Művelődéstörténeti Értekezések, 13. Gyula Morvay, Nagybánya 1905.

Tonk Tonk Sándor: *A marosvásárhelyi Református Kollégium diáksága, 1653–1848. Fontes Rerum Scholasticarum*, 6. József Attila Tudományegyetem, Szeged 1994.

3. Bibliográfiai források

Amersfoort – Amersfoort, Jacobus – Amersfoort, Henricus (eds.): *Novus catalogus Amersfoort Bibliothecae publicae Franequeranae. Partis primae sectio prior, libros theologicos complectens*. J. W. Brouwer, Leovardiae 1842.

Auditorium Postma, F[erenc] – Sluis, J. van (eds.): *Auditorium Academiae Franekerensis. – Bibliographie der Reden, Disputationen und Gelegenheitsdruckwerke der Universität und des Athenäums in Franeker, 1585–1843*. Minsken en Boeken, 23. Fryske Akademy, Leeuwarden/Ljouwert 1995.

RMK Szabó Károly *et al.* (szerk.): *Régi Magyar Könyvtár*. 3 rész. A M. Tud. Akadémia Könyvkiadó Hivatala, Budapest 1879–1898.

RMK III/18 Dörnyei Sándor – Szávuly Mária (szerk.): *Régi Magyar Könyvtár III/XVIII. század. // Alte Ungarische Bibliothek III/XVIII. Jahrhundert*. 2. kötet: 1712–1760, 1761–1800. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest 2005–2007.

4. Szakirodalom

Baráth Baráth Béla Levente: *Adattár Martonfalvi György peregrinus diákjairól*. A D. Dr. Harsányi András Alapítvány Kiadványai, 3. A D. Dr. Harsányi András Alapítvány Kuratóriuma, Debrecen 2001.

Boeles Boeles, W. B. S.: *Friesland's Hoogeschool en het Rijks Athenaeum te Franeker*. 1–2. rész. H. Kuipers, Leeuwarden 1878–1889.

Borovszky Borovszky Samu: *Debreczeni írók és tanárok, 1588–1700*. In: *Irodalom-történeti Közlemények* [Budapest], 9. (1898), 448–465.

Dienes – Ugrai Dienes Dénes – Ugrai János: *History of the Reformed Church College in Sárospatak*. Hernád Kiadó, Sárospatak 2013.

Postma 1997 Postma Ferenc: *Franekera, az igaz keresztyéneknek híres akadémiájuk benne*. In: Balázs Mihály *et al.* (szerk.): *Művelődési törekvések a korai újkorban. Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*. *Adattár*, 35. József Attila Tudományegyetem, Szeged 1997, 487–495.

Postma 2006 Postma, Ferenc: *Die zwei Franeker Bücherinventare des siebenbürgischen Studenten Paulus Jászberényi (1670)*. In: *Magyar Könyvszemle* [Budapest], 122. (2006/4), 483–491.

Postma 2007 Postma, Ferenc: *Das Franeker Bücherinventar des verstorbenen ungarischen Studenten Samuel/Sámuel Vilmányi (Januar 1779)*. In: *Magyar Könyvszemle* [Budapest], 123. (2007/2), 233–241.

- Postma – Vá- Postma, Ferenc – P. Vásárhelyi, Judit: István Geleji Katona der Jüngere
sárhelyi 2011 und seine drei ungarischsprachigen Gedichte aus dem Jahre 1654. In: Kecskeméti Gábor – Tasi Réka (szerk.): *Bibliotheca et Universitas. Tanulmányok a hatvanéves Heltai János tiszteletére*. Miskolci Egyetem, Miskolc 2011, 273–284.
- Postma 2015 Postma, Ferenc: De Hongaren en het onderwijs aan de Friese universiteit te Franeker. In: *Acta Neerlandica. – Bijdragen tot de Neerlandistiek* [DE, Debrecen], 10. (2015) 33–80.
- Postma 2017 Postma, Ferenc: Das Testament des verstorbenen ungarischen Studenten Johannes/János N. Szepsi (Franeker, den 28. April 1658) und die erfreuliche Entdeckung von etlichen Büchern aus seinem Nachlass. In: *Sárospataki Füzetek* [SRTA, Sárospatak], 21. (2017/2) 145–166.
- Szilády Szilády Áron: Campegius Vitringa magyar tanítványai Franekerában. In: *Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező* [Debrecen], 5. (1874) 43–50.
- De Vries Vries, J. de: *Vroomheid en Vergankelijkheid: De Franeker Martinikerk*. Derde druk. Uitgave: Kerkrentmeesters Protestantse Gemeente te Franeker. Van der Eems, Easterein 2007.
- Zsengellér Zsengellér József: Franekeri héber carmina gratulatoria Martonfalvi György és diákjainak tollából. In: *Református Szemle* [Kolozsvár], 114. (2021/2), 125–158.

Fordította Téglásy Sándor
(Lektorálta Adorjáni Zoltán)

* * *

After the Fall of Heidelberg (September 6, 1622) Protestant students from Hungary and Transylvania went on their way directly to the Northern Netherlands, in order to continue their studies there at the Dutch universities – especially in philosophy, theology and medicine. So a first group of students arrived at Franeker – a small town in Frisia – at the end of August, 1623. Until the year 1811, as the local Frisian University was closed, more than 1200 Hungarians were registered in the Franeker *Album Studiosorum*, a significantly larger number than everywhere else in the Dutch Republic.

As far as we know now, at least ten Hungarian students unfortunately died and were buried during their stay at Franeker. Nine of them were buried at the time in the local church of the university, one died later (in 1697) in Leeuwarden, the capital of Frisia, where he was locked up for insanity (Andreas D. Szepesi).

For five of them their gravestones are preserved today in the historical Martini Church, in the city centre of Franeker. Two gravestones date from the 17th century (Stephanus Csernátoni, buried 1644, and Joannes N. Szepsi, buried in 1658), the third one – from the 18th century – has

been used even three times and bears the names of three students: Stephanus G. Komáromi (buried in 1721), Michael K. Pataki (buried in 1735) and Daniel Zilahi (buried in 1770).

Another four names of died and buried Hungarian students we discovered elsewhere, for the most part in the archives of the university: Stephanus Némethi (buried 1654), Georgius Balkányi (buried in 1666 ?), Michael Baxai (buried in 1683), and Samuel Vilmányi (buried in 1779).

Keywords: peregrinatio hungarica; Franeker University; dead and buried Protestant students from Hungary and Transylvania during their stay at Franeker: students from Debrecen, Sárospatak, Gyulafehérvár, Nagybánya, and Szatmár; biography; church history; history of universities.